

Dorst naar het Absolute.

In dialoog met Teresa van Ávila

Dorst naar het Absolute.
In dialoog met Teresa van Ávila

Samenstelling: Johannes Schiettecatte

CARMELITANA

© Carmelitana, Gent (www.carmelitana.be)

ISBN: 978-949-243-40-12

Wettelijk Depot: D/2016/0770/02

NUR: 707

Vormgeving en cover: Press Point.be, Deinze

Druk:

Inhoud

	Voorwoord	
1.	Teresa van Ávila in Brussel <i>Rozemarijn Vanwijnsberghe</i>	9
2.	Het psychologische proces in de mystieke ervaring van Teresa van Ávila <i>María Rosa Elosúa de Juan</i>	15
3.	Nada te turbe <i>Carlos Noyen</i>	57
4.	Het soefisme en Teresa van Ávila: ervaringen voor onze tijd <i>Eric Geoffroy</i>	77
5.	Teresa en het Oosten: de mens gericht op het Absolute <i>Johannes Schiettecatte</i>	91
	Colofon	117

VOORWOORD

In 2015 werd de vijfhonderdste verjaardag van de geboorte van Teresa van Jezus, beter bekend als Teresa van Ávila gevierd, in Ávila en overal waar deze Spaanse katholieke heilige bekend staat als een baken van (christelijke) spiritualiteit. Zij stierf te Alba de Tormes in 1582, werd heilig verklaard in 1622 en tot kerklerares uitgeroepen in 1970. 500 jaar na haar geboorte was er dus veel reden om haar op alle mogelijke wijzen extra onder de aandacht te brengen.

Teresa was een grote vrouw, met ruime menselijke en geestelijke ervaring, een uitzonderlijk monument zelfs van christelijk humanisme en christelijke mystiek, die tot op vandaag tal van mensen binnen en buiten het christendom inspireert. Theologen en kunstenaars, kerkmensen en agnosten, politici en ‘gewone’ mensen inspireren zich aan de woorden van deze vrouw, nationale trots van Spanje. Het blijft nodig haar rijkdom te ontsluiten voor onze tijd. Daarom bundelen we hier enkele bijdragen die haar gedachtengoed toelichten.

Drie van deze bijdragen waren oorspronkelijk conferenties op een internationaal symposium dat in 2015 te Brussel

doorging. Op 9-10 oktober sloot de Brusselse pastoraal het jubileumjaar van Teresa van Ávila af met een gebedswake en een colloquium, georganiseerd door I.T.OUCH', een platform voor interreligieuze dialoog en ontmoeting. De titel van dit colloquium was: *Thérèse d'Avila, un itinéraire pour notre quête de sens. Quand la mystique ouvre le chemin du dialogue interreligieux*. Drie gastsprekers wierpen licht op de figuur van Teresa vanuit een wisselend perspectief, maar met aandacht voor haar betekenis in de actuele, multiculturele context. Nadien volgde een panelgesprek gemodereerd door Yolande Iliano, presidente van *Religions for Peace*, Europa.

De bijdrage van Carlos Noyen, karmeliet, werd als conferentie uitgesproken bij een andere gelegenheid in het kader van het Teresiaanse jubeljaar.

De schrijvers zijn thuis in Teresa of in één of ander veld van de studie van de mystiek en proberen haar figuur te laten dialogeren met hedendaagse interessevelden, zoals de psychologie of de interreligieuze dialoog. Zo blijkt de actualiteit van deze grote mystica voor onze tijd, die zo kritisch, zo ogenschijnlijk nihilistisch is maar van een diepe dorst naar het Absolute getuigt.

Johannes Schiettecatte

1

TERESA VAN ÁVILA IN INTERRELIGIEUZE CONTEXT

Rozemarijn Vanwijnsberghe

1. Actualiteit van Teresa van Ávila

Een maand na het colloquium was het hek van de dam, zo leek het. De hele ‘bataklan’ moest er intussen aan geloven: op 13 november 2015 de *Bataclan* in Parijs en even later ook onze eigenste nationale luchthaven van Zaventem, het metrostation van Brussel-Maalbeek en zovele andere plekken wereldwijd. Terreur, dood en vernieling. Het houdt niet op. Steeds meer mensen stellen openlijk de vraag naar de rol van godsdiensten in dit alles en je kunt je afvragen of dialoog en samenleven überhaupt mogelijk is. Vier weken na het internationale congres ‘*Teresa van Ávila, een weg voor onze zoektocht naar zin. Wanneer de mystieke ervaring de deur op een kier zet voor de interreligieuze dialoog*’ leek de hel inderdaad te zijn losgebarsten.

De studiedag sloot op 10 oktober 2015 het jubeljaar rond het vijfde eeuwfeest van de geboorte van de heilige Teresa van Ávila af in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel.

Hadden de organisatoren van het colloquium de explosie van geweld en de vragen die ermee gepaard gaan, voorvoeld? Achter een reflectie over de vraag of jodendom en islam al dan niet sporen hebben nagelaten in het leven en het werk van de heilige Teresa, of haar mystiek de interreligieuze dialoog kan helpen bevorderen en of zij kan bijdragen tot een antwoord op de zoektocht naar zin van onze tijdgenoten zat in ieder geval de veel diepere vraag verscholen of de mystieke ervaring een daadwerkelijke invloed kan hebben op onze samenlevingen.

Het psycho-spirituele proces van Teresa toont aan dat iedere vrouw en iedere man woonplaats kan worden van de Eeuwige Soeverein van vrede en rust. Haar mystiek leidt de mens ertoe de doodgewoonste dingen, het samen-leven van alledag te heiligen en te helen. Zij is *down to earth*. Indien deze weg voldoende raakpunten zou hebben met die van zinzoekers van andere spirituele tradities, dan staat de deur open voor een mystiek met een potentieel groot maatschappelijk impact.

De menselijke dorst naar het Absolute is universeel. De ervaring van de geleidelijke ontdekking van de innerlijke goddelijke aanwezigheid en de vreugde die ze teweeg brengt, is onomstotelijk. Daarvan getuigen *la santa* evenzeer als soefi's en ook oosterse mystici. Dit bindt hen met banden van broederlijkheid. Als het echter zo is dat Teresa's leven en werk impliciet maar misschien ook expliciet getekend zijn door andere geestelijke overleveringen dan de christelijke, met name joodse en islamitische, dan wordt haar erfenis bovendien mogelijkheid tot dialoog tussen denkers.

2. I.T.OUCH'

Deze vragen zijn het die de initiatiefnemer van het colloquium bezighouden bij al wat hij onderneemt. Wie is hij? Hij heet I.T.OUCH' en is een project van het Teresiaans Instituut, *la Institución Teresiana (IT)*, een internationale christelijke beweging van Spaanse oorsprong. Zij put haar inspiratie uit de mystiek van Teresa van Ávila en het pedagogisch charisma van haar stichter, de heilige priester-humanist Pedro Poveda.

I.T.OUCH' verbergt in zijn naam vele betekenissen van 'aanraken': ontmoeten, zich laten raken, in contact treden, ... op de wijze, met de *touche* van het Teresiaans Instituut (IT). Het project kreeg enkele jaren geleden vorm in het kleurrijke Brussel, hoofdstad van België en Europees centrum, met de jongste bevolking van het land en niet minder dan 160 nationaliteiten. De leden van het Teresiaans Instituut en hun medewerkers lieten zich bevragen door de dagelijkse realiteit van het leven in deze iconische stad. Deze 'nodigt ons uit om de deugden van pluralisme en interculturaliteit te ontdekken, om na te denken over en op te voeden tot een werkelijk universele, d.i. wederkerige verstandhouding' (R. Panikkar). Deze interpellatie sluit wonderwel aan bij het charisma van de beweging. Zij voert de dialoog tussen geloof en cultuur in haar vaandel en zoekt hierbij steeds naar educatieve mogelijkheden. Stichter Pedro Poveda vertrouwde de leden de opdracht toe wachters te zijn voor hun tijd en steeds weer wegen te openen als antwoord op de onophoudelijke zoektocht van de mensheid.

Samen met anderen en met een grote zorg voor innerlijkheid en transcendentie, zet I.T.OUCH' uiteenlopende vormingsinitiatieven op die ervaringen van menselijke groei

aanbieden en deelnemers stimuleren om zelf acteur te worden van de humanisering van onze complexe samenlevingen. Schoonheid is daarbij nooit ver weg. Want die ontwapent en roept het beste in de mens wakker. En de grote Teresa is daarbij dé gids. Haar leven en werk zijn een voortdurende uitnodiging om de concrete werkelijkheid van leven en samen-leven te laten bepalen door een innerlijke weg van ontmoeting en vriendschappelijke dialoog met ‘Zijne Majesteit.’ Mystiek wordt een levenshouding, een anders-gaan-leven ‘tussen potten en pannen’ of waar dan ook.

3. Interreligieuze dialoog

De theologische reflectie over interreligieuze thema's is een lange en voorzichtige weg beschoren, om niet te spreken van de implementering van nieuwe inzichten. In dit verband is misschien wel de vraag te stellen of christelijke godgeleerden het niet zouden aandurven filosofische systemen van andere grote beschavingen meer plaats te geven in het denkwerk. De integratie die de menselijke ziel gegeven is via de mystieke ervaring, kan zo wellicht ook bevorderd worden voor de menselijke geest. Die heeft natuurlijk tijd nodig om tot een gedegen nieuwe kijk te komen. En er is ook de nood aan verzoening met de geschiedenis, zowel op persoonlijk als op collectief vlak.

Aan het eind van de eerste grote gezamenlijke gebedsviering ‘Samen met Maria’ van moslims en christenen in Brussel op 23 april 2016, een maand na de moordende aanslagen, riep

Mgr. Jean Kockerols de aanwezigen op tot drie profetische daden: bidden voor eenheid en vreedvol samenleven, daadwerkelijke ontmoetingen tussen mensen van verschillende levensbeschouwingen bevorderen en het vertrouwen herstellen. ‘Echte dialoog kan pas daarna komen’, aldus de hulpbisschop.

I.T.OUCH’ zal hier zijn steentje aan blijven bijdragen en dankt intussen kerklerares Teresa van Ávila en ook de onderzoekers Prof. Dr. Maria Rosa Elosúa, Prof. Dr. Eric Geoffroy en Dr. Johannes Schiettecatte OCD voor hun bijdrage aan de toenadering en de weg naar echte dialoog, spiritueel en ook intellectueel, tussen verschillende geestelijke tradities.

Moge onze zoektocht vergezeld blijven van de diepe overtuiging van de kleine grote vrouw die zichzelf *Teresa de Jesús* noemde: *Nada te turbe*, dat niets je verstore, *nada te espante*, niets je verontruste, *solo Dios basta*. God alleen is genoeg.

2

HET PSYCHOLOGISCH PROCES IN DE MYSTIEKE ERVARING VAN TERESA VAN ÁVILA

María Rosa Elosúa de Juan

1. De betekenis van Teresa van Jezus in haar tijd en nu

Teresa van Ávila, Teresa van Jezus zoals zij zelf genoemd wilde worden, is een historische figuur van buitencategorie. Dat moet van bij het begin duidelijk zijn. Haar persoonlijkheid, haar geschriften en haar hervormingen hebben haar een plaats opgeleverd in de geschiedenis van de mystiek. Ze is Kerkklerares en maakt volop deel uit van de zestiende eeuw, de gouden eeuw van de Spaanse literatuur, want ook zij is een echte taalvirtuoos en ze verlicht ons met haar woord. Dit jaar vieren we dat zij 500 jaar geleden geboren werd; zij werd belicht vanuit de hoek van de geschiedenis, literatuur, film,

mystiek, psychologie, enz. Waarom voelen we ons toch in de eenentwintigste eeuw zo aangetrokken door het leven en het werk van deze vrouw?

In dit colloquium willen we het hebben over haar geestelijke weg. Ze roept ons nu samen om een weg af te leggen via een deur naar de innerlijkheid: die deur biedt ons een opening naar interreligieuze dialoog. Teresa nodigt ons uit om de dialoog met het Mysterie van God op een nieuwe manier te beleven. In onze wereld van vandaag – waarin mensen allerlei soorten geestelijke zoektochten ondernemen – getuigt zij ervan dat God degene is die van ons echte mensen maakt.

Zij is lerares van het innerlijk gebed en daarom is zij vandaag de dag een referentie voor veel mensen en meer bepaald voor het *Institut Thérésien*.¹ Want ze is vrouw, op en top mens en toch ook vol van God. De durf die deze vrouw aan de dag legt in haar volledige overgave, haar onthechting en haar aantrekkelijke geest zijn een voorbeeld voor de ingesteldheid en het profiel die Pedro Poveda voor ogen heeft voor de mensen in het *Institut Thérésien*: zij was een vrouw van de geest en een ‘vriendin van de letteren’ (met interesse voor cultuur), ze wist met iedereen om te gaan, ze paste zich in alle omstandigheden aan en ze bewoog zich in de waarheid.

Teresa van Ávila was een geëngageerde vrouw in haar tijd: ze streed voor de rol van de vrouw in de maatschappij en in de katholieke Kerk. De geleerden vaardigden indertijd een verbod uit voor vrouwen en voor het gewone volk om

1 Het *Institut Thérésien* is een seculier instituut in de geest van Teresa van Ávila opgericht; het Symposium over Teresa te Brussel werd door dit Instituut georganiseerd. (NVDR)

inwendig gebed te doen. Alleen mondgebeden waren geoorloofd. Teresa rebelleert tegen deze maatregelen en verdedigt het recht van de vrouw om contemplatief te mogen bidden. Met immense moed zegt ze aan haar medezusters: 'Geloof mij, en laat niemand jullie op een dwaalspoor brengen door je een andere weg te wijzen dan die van het gebed als iemand je zegt dat dit gevaarlijk is, houd dan die persoon zelf voor gevaarlijk en ga hem uit de weg!' (*Weg van volmaaktheid*, 21,6-7)

Teresa van Jezus was afkomstig uit een familie van joodse bekeerlingen langs vaders kant. Toen haar grootvader verhuisde van Toledo naar Ávila, verwierf hij voor zijn zonen in feitelijke zin de graad van ridder en bijgevolg de titel 'van zuiveren bloede.' Teresa is met haar praktische geest steeds alert om vijandige manoeuvres te ontwijken in verband met haar hebreeuwse afkomst, die voor de meeste van haar tijdgenoten onopgemerkt bleef. De protestantse hervorming breekt uit, het Concilie van Trente vindt plaats en de inquisitie vervolgt de verlichte geesten en geeft het bevel om alle boeken rond spiritualiteit die in het Spaans geschreven zijn, in het bijzonder de Bijbel, te verbranden.

Het zijn moeilijke tijden. 'De wereld staat in vuur en vlam' (*Weg...*, 1,5) en 'er is behoefte aan sterke vrienden van God om de zwakke te ondersteunen' (*Het boek van mijn leven*, 15,5). Teresa had aandacht voor de realiteit, ze zag wat er aan de hand was. Ze toonde zich kritisch tegenover het rigide sociale systeem en tegenover een Kerk die een karmelitaanse hervorming nodig had. In haar talrijke Brieven lezen we over de sociale gebeurtenissen, over de noden en de kansen die zich aanboden. Ze toont erin hoe ze in staat is relaties uit te bouwen en in dialoog te treden, geëngageerd te handelen en getuigenis af te leggen.

2. De mystieke ervaring in het proces van geestelijke groei

Het psychologisch proces dat de geestelijke ervaring doormaakt, kan leiden tot mystiek leven. Dat is wat de jezuïet Jordi Font onderzocht heeft en dat is ook onze hypothese. Het mystieke leven bevindt zich – psychologisch gesproken – in de oorsprong en in de slotfase van het ontwikkelingsproces van de geestelijke ervaring. Het kan in verschillende mate en in verschillende schakeringen aanwezig zijn in elke gelovige, en in de verschillende geestelijke en religieuze tradities. Ook ‘top’-ervaringen, buitengewone ervaringen en genotservaringen, die nieuwe horizonten openen (Maslow, Rabindranath Tagore), zou je vanuit psychologisch standpunt kunnen indelen in de sfeer van de mystiek, hoewel er geen verband is met een geestelijke ervaring, tenminste niet bewust.

Onder de auteurs die pioniers waren in het bestuderen van de mystieke ervaringen vanuit psychologisch standpunt, springt William James erbovenuit met zijn werk *The varieties of religious experience* (1902; in 1963 vertaald in het Nederlands: *Varianten van religieuze beleving*). In dat boek verwijst hij naar de mystieke ervaringen in het boeddhisme, het soefisme en het christendom naast andere godsdiensten.

Mijn opzet is om de mystiek te bespreken vanuit de christelijke traditie met een psychologische benadering, hoewel we heden ten dage de studie van de spiritualiteit breder moeten zien en moeten aanvullen in dialoog met andere wetenschappen, naast psychologie en neurowetenschappen.

Wat verstaan we onder mystiek? We concentreren ons enkel op het mystieke proces vanuit psychologisch standpunt als een innerlijke of geestelijke persoonlijke ervaring, hoewel we deze niet los kunnen zien van de uitwendige of relationele persoonlijke ervaring van dezelfde mens. En we beschouwen dit proces zoals het zich voordoet, zoals de mens zich normaal uit.

De mystieke ervaring kan over het algemeen beschouwd worden als een subjectieve ervaring die moeilijk te beschrijven valt door de persoon die ze meemaakt. Ze is onzegbaar (d.w.z. dat ze niet met woorden omschreven kan worden). Het gaat erom ze te beleven en ze door middel van die beleving te ervaren. Die ervaring moet uitgelegd worden met allegorieën, beelden en symbolen. Het gaat niet om een rationele of conceptuele ervaring. Je moet maar enkele mystici lezen en je vindt woorden als ‘onzegbaar’, ‘innerlijke verlichting’, ‘opperste bewustzijn’...

Het is alsof er in de mysticus een authentieke toename is van de kennis van God en van de intimiteit met Hem, maar het gaat niet om een kennis die objectief vastgesteld kan worden. Het is eerder een kennis met de zekerheid dat datgene waarvoor je leeft en waarnaar je verlangt, waar is. Het is het begin van een nieuw verhaal dat je wilt beleven.

De mystieke ervaring is een ervaring van éénwording met God. Een éénwording waarbij je voelt dat deze van God komt. Aangezien die ervaring zich voordoet zonder dat de persoon ook maar een beetje kan uitleggen waarom het hém overkomt, blijft ze - hoewel ze bewust beleefd wordt - ten minste voor een deel onbekend.

Psychologisch gezien kan de mystieke ervaring invloed hebben op de bewustzijnstoestand, op de cognitieve en sensorische functies, op de inhoud van het denken en vooral op de innerlijke belevingswereld op affectief vlak.

Een mystieke ervaring gaat het leven veranderen van degene die ze beleeft en ze zal de relatie met de andere mensen ten goede beïnvloeden. Naargelang hij of zij relationele banden aangaat, is er een neiging tot groei in de persoonlijke relaties. Ze staat dus niet los van een transformatie van het liefdesleven van de persoon. Dit manifesteert zich in de mysticus in zijn externe relationele activiteiten, die gericht zijn op het bevorderen van het goede in de anderen. De mysticus gaat de moeilijkheden in het leven niet uit de weg; hij gaat integendeel de confrontatie aan met zowel persoonlijke als sociale moeilijkheden.

Het gaat om een ervaring waarin de reflexieve zoektocht alleen bij het begin aanwezig is. Het is niet de wil die de ervaring bewerkstelligt. De ervaring wordt waargenomen als komende van buitenaf. Het is een ervaring waarover geen twijfel kan bestaan wanneer ze authentiek is. Voor wie gelovig is, is het een gave van God (aldus de theoloog Karl Rahner in 1968). Het is een intieme ervaring waarbij de persoon niet weet wie of wat haar precies in gang heeft gezet. Het is vooral een verlichtende ervaring, meer dan wat ook, en ze geeft een zekerheid, een duidelijk inzicht, dat boven alles staat. Toch aanvaardt de mysticus – in tegenstelling tot een psychopaat – dat dit helder inzicht misschien een vergissing kan zijn. Hij heeft er een vredige mening over.

Nu goed, dit proces van geestelijke groei ontwikkelt zich geleidelijk aan en wordt niet van de ene op de andere dag bereikt. Teresa heeft er alvast lange tijd over gedaan, zoals ze zelf zegt. Hoe verloopt dit proces? Wat is de essentie ervan?